

Sabiha Sertel'in "Çitra Roy ile Babası" Romanında "Benerci Kendini Niçin Öldürdü?" Şiirinin Etkisi (Metinlerarasılık)

The Impact of the Poem, "Why Did Benerci Kill Himself?" on Sabiha Sertel's Novel "Chitra Roy and His Father"(Intertextuality)

Mehmed Halil Sağlam*
Hasan Tarhan**

Öz

Nâzım Hikmet, Türk edebiyatında toplumsal gerçekçilerin en önemli temsilcileri arasındadır. Politik düşüncelerinin ve şiirlerinin Marksist, komünist ve Leninist yazarlar, şair ve düşünürler üzerinde güçlü bir etkisi bulunmaktadır. Nâzım Hikmet'le aynı ideolojiyi paylaşan yazarların ve şairlerin eserleri incelendiğinde bu eserlerde Nâzım Hikmet'in ideolojisini ve üslubunu görmek mümkündür. Marksist yazar Sabiha Sertel ve *Çitra Roy ile Babası* romanı, bu kategoride değerlendirilebilecek özelliklere sahiptir. İngiliz emperyalizmine karşı Hindistan'da başlatılan bağımsızlık mücadelesini anlatan romanın konusu, Nâzım Hikmet'in *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?* şiirinin temasıyla aynıdır. Politik mesajlar içeren eserler arasında üslup benzerliği de bulunmaktadır.

Emperyalist, baskıcı güçlere karşı bağımsızlık mücadelesi evrensel bir olgudur. Her iki sanatçı da anlatılarında Hindistan'daki bağımsızlık mücadelesini desteklemektedirler. Yazarların Hintli direnişçileri destekleyen tavırları, aslında hiç de barışık olmadıkları ve ters düştikleri Türkiye Cumhuriyeti ideolojisine karşı tepkilerini yansıtmaktadır. Çünkü gerek Nâzım Hikmet'in gerekse Sabiha Sertel'in politik görüşleri, Cumhuriyet ideolojisine aykırıdır. Her iki Marksist sanatçı da mevcut otorite aleyhinde örgütsel faaliyetlerde bulunmuşlardır. Çalışmanın temel amacı *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?* şiiri ve *Çitra Roy ile Babası* romanı özelinde Nâzım Hikmet'in Marksist yazarlar üzerindeki etkisini ortaya çıkarmaktır. Çalışmada evren örneklem modeli; nitel araştırma yöntemi ve doküman inceleme metodu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, gazeteci yazar Sabiha Sertel'in Nâzım Hikmet'in şiirlerinden etkilendiğini ortaya çıkarmıştır. Şairlik yönü olmayan Marksist yazar, Nâzım Hikmet özentisini farklı bir edebî türle (roman) yansıtmıştır.

Anahtar Kelimeler: Metinlerarasılık, Nâzım Hikmet, Sabiha Sertel, şiir, roman

Abstract

Nâzım Hikmet is one of the most important representatives of social realists in Turkish literature. His political thoughts and poems have a strong influence on Marxist, Communist and Leninist writers, poets and philosophers. When examining the works of writers and poets who share the same ideology as Nâzım hikmet, it is possible to read the ideology and style of Nâzım Hikmet in these works. Marxist writer, Sabiha Sertel and her novel, *Chitra Roy and His Father* have the characteristics to be considered in this category. The subject of the novel, which is about the fight for independence launched in India against British imperialism, is the same with the subject of Nâzım Hikmet's poem, *Why did Benerci Kill Himself?* There is also a stylistic similarity among the works containing political messages.

The struggle for independence against imperialist and repressive forces is a universal phenomenon. Both writers support the struggle for independence in India in their narratives. The authors' attitudes supporting Indian insurgents reflect their reactions to the ideology of the Turkish Republic, in which they are contrary and not at peace because both Nâzım Hikmet and Sabiha Sertel's political opinions are against the ideology of the Republic. Both leftist writers have organised activities against the existing authority.

The main purpose of the study is to reveal Nâzım Hikmet's influence on Marxist writers, by examining the poem, *Why did Benerci Kill Himself?* and the novel, *Chitra Roy and His Father*. In this study, the model of population and sample; qualitative research method and document review method were used. The results of the research revealed that the journalist, Sabiha Sertel was influenced by the poems of Nâzım Hikmet. The Marxist writer, who is not a poet in real, reflected her emulation of Nâzım Hikmet with a different literary genre (novel).

Key Words: Intertextuality, Nâzım Hikmet, Sabiha Sertel, poem, novel

*Dr. Öğr. Üye., Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Öğretmenliği Bölümü, mhalil.saglam@gmail.com.

**Yüksek Lisans Öğrencisi, Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, hasantarhan33@gmail.com.

Giriş

Türk edebiyatında toplumcu gerçekçiliğin en önemli temsilcileri arasında bulunan Nâzım Hikmet, Marksist ve Sosyalist eğilimli yazarlar için caziptir. Moskova'da kaldığı dönemde Viladimir Mayakovski (1893-1930), Velimir Khlebnikov (1885-1922) ve Mihail Yuryeviç Lermontov (1814-1841) gibi Rus şairleri tanıyarak şiirinde yeni bir çizgi yakalayan Nâzım Hikmet, Türkiye'ye döndükten sonra çok farklı şiir teknikleri kullanır. “Şair, aynı zamanda şiirini o güne kadar hiç görülmemiş bir düzeyde Marksist ideolojinin emrine verir” (Korkmaz, 2014, s. 267). Özellikle Şeyh Bedrettin Destanı'ndan önceki propagandayı ve ajitasyonu amaçlayan şiirleri (835 Satır), askerî müdahaleler ve otoriter rejim altında baskı gören şair ve yazarların ilgi odağı olur. Özellikle Marksist ve komünist ideolojiyi benimseyen yazarların eserleri, metinlerarası ilişki bağlamında incelendiğinde bu eserlerde Nâzım Hikmet'in ideolojisini ve üslubunu okumak mümkündür. “Metinlerarasılık, en genel anlamda bir metnin başka bir metnin bünyesinde yer alması manasına gelir” (Bulut, 2018, s. 16). Literatürde metinlerarasılık terimini ilk kez kullanan Julia Kristeva, kuramla ilgili olarak “her metin bir alıntılar mozaiğidir, her metin kendi içinde başka bir metnin eritilmesi ve dönüşümüdür.” ifadelerini kullanır (Akt. Aktulum, 2014, s. 35).^{*} Toplumcu gerçekçi şairler Cahit Irgat'ın (1916-1971), Suat Taşer'in (1919-1982) Ömer Faruk Toprak'ın (1920-1979), Arif Damar'ın (1925-2010), Mehmet Başaran'ın (1926-2015) Hasan Hüseyin Korkmazgil'in (1927-1984) ve Ahmet Arif'in (1927-1991) şiirlerinde Nâzım Hikmet'in (1902-1963) etkisi açıkça görülmektedir. Nâzım Hikmet'in Türk şiirine getirdiği radikal değişikliklerin etkisi sadece toplumcu gerçekçi şairlerin şiirleriyle sınırlı değildir. Garip akımına mensup Orhan Veli Kanık'tan (1914-1954) Bedri Rahmi Eyüpoğlu'na (1911-1975), Attila İlhan'dan (1925-2005), Cahit Külebi'ye (1917-1997), Kemal Tahir'den (1939-2015), Necati Cumalı'ya (1921-2001), Yaşar Kemal'den (1939-2015) Aziz Nesin'e (1915-1995), Sabiha Sertel'den (1895-1968) Adalet Ağaoğlu'na (1929) kadar birçok şair ve yazarın anlatıları metinlerarası ilişki bağlamında incelendiğinde bu anlatılarda Nâzım Hikmet'in üslubu ve ideolojisi fark edilir. Nâzım Hikmet, Mayakovski'nin ve fütürizm akımının etkisiyle vokal uyumunu ön plana çıkaran şiirler kaleme aldıkça kendisine özenen yazar ve şairlerin sayısı artar. Türk edebiyatında Nâzım Hikmet özentisiyle kaleme alınmış özellikle toplumcu gerçekçilik kategorisinde değerlendirilebilecek çok sayıda şiir, roman, hikâye ve tiyatro türünde edebî eser bulunmaktadır. Sabiha Sertel'in *Çitra Roy ile Babası* romanı da bu tip eserler kategorisinde değerlendirilebilecek niteliklere sahiptir. Roman, Nâzım Hikmet'in *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?* şiiriyle karşılaştırıldığında her iki eser arasında tema ve üslup benzerlikleri görülmektedir. Bu araştırma metinlerarası okuma metoduyla Nâzım Hikmet'in Marksist ve komünist yazarlar üzerindeki belirleyici rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. İngiliz sömürmesine karşı bir grup Hintli gencin bağımsızlık mücadelesini konu edinen her iki eserde vaka örgüsü, yabancı kahramanlar üzerine kurgulanmıştır. Marksist kadın yazarlar arasında bulunan Sabiha Sertel'in düşüncelerinde ve edebî yönünde Nâzım Hikmet'in etkin rolünü ortaya koymak araştırmamızın özel amacıdır.

Nâzım Hikmet'le bir dönem yolu kesişen Sabiha Sertel (1895), Nâzım Hikmet (1902) gibi Selanik doğumludur. Marksist ve komünist fikirleri savunan Sertel, ayrıca Türk basın hayatının ilk kadın yazarları arasında bulunmaktadır. 1978 yılında yayımladığı *Roman Gibi* eserinde hayat hikâyesini ve Nâzım Hikmet'le olan ilişkisini ayrıntılarıyla anlatır.[†] Gençlik döneminde Türkçülük ve Batıcılık akımlarının etkisinde kalan Sabiha Sertel, ilk yazılarını

^{*} Metinlerarasılık teorisi hakkında geniş bilgi için Ali İhsan Kolcu'nun *Edebiyat Kuramları* (2011), Kubilay Aktulum'un *Metinlerarası İlişkiler* ve Fezza Bulut'un *Metinlerarasılık Kavramının Kavramsal Çerçevesi* (2018) başlıklı çalışmalarına bakılabilir.

[†] Ayrıca Yıldız Sertel'in *Annem: Sabiha Sertel Kimdi, Neler Yazdı?* (1994) ve Ayşegül Yaraman'ın *Biyografi 9: Sabiha Sertel* (2010) kitapları da yazarın hayatı, sosyal ve siyasal görüşleri hakkında bilgi vermektedir.

Genç kalemler, Yeni Felsefe ve Meşveret gibi dergi ve gazetelerde yayımlar. Namık Kemal, Şinasi ve Ali Suavi'nin eserlerini okuyarak fikrî yönü zenginleşen Sertel, 1915 yılında gazeteci yazar Zekeriya Sertel'le evlenir. Eşinin 1919 yılında yayımlamaya başladığı *Büyük Mecmua* dergisinde adalet, eşitlik, kadın hakları ve feminizm gibi sosyal konularda makaleler yazar (Sertel, 1995, s. 93). Zekeriya Sertel, politik görüşlerinden dolayı 1919 yılında tutuklanır. Yalnız kalan eşi, kısa bir süre dergiyi kendi imkânlarıyla çıkarmaya devam eder. İngilizlerin İstanbul'u işgal etmesinden sonra Hâlîde Edip Adivar'ın desteğiyle Amerika'ya gider. Columbia Üniversitesi Sosyal Çalışmalar Okulunda sosyal bilimler alanında yüksek tahsil gören Sabiha Sertel, bu dönemde Karl Marx (1813-1883), Karl Kautsky (1854-1938), August Ferdinand Bebel (1840-1913) ve Friedrich Engels (1820-1895) gibi komünist yazarların siyasî ve felsefî görüşlerinin etkisi altında kalır. Amerika'da ezilen göçmen ve işçi sınıfının haklarını savunan Sertel, işgal altında bulunan Anadolu halkının Milli Mücadele hareketlerini destekler. Yurda döndüğünde eşi Zekeriya Sertel'le birlikte *Resimli Ay* (1924-1936) dergisini çıkarır. Nâzım Hikmet'le tanışması bu süreçte olur. Gazeteci-yazar o döneme ait anılarını yıllar sonra şöyle aktarır:

Ertesi gün büroda Zekeriya'nın masasında yazı yazıyordum. Kapı açıldı, içeriye Vâlâ Nureddin'le beraber uzun boylu, kıvrıkcık sarı saçlı, mavi gözlü bir adam girdi. Zekeriya tanıttı: Nâzım Hikmet. Ben el sıktıktan sonra yerime oturdum. Vâlâ'yı tanıyordum. *Akşam* gazetesinde ince, kıvrak üslubuyla fıkralar yazardı. Nâzım'ın çocukluk arkadaşıymış. Onu büroya getirmeden önce Zekeriya'ya *Resimli Ay'da* Nâzım'a bir iş verilmesini teklif etmiş. Zekeriya bu teklifi kabul edince Nâzım'ı dergiye getirmişti. Ben masada yazıma devam ettim. Bir akşam önce dinlediğim şiirden (Makinaşlaşmak) sonra Nâzım'la pek ilgilenmemiştim (Sertel, 2015, s. 113-114).

Sabiha Sertel, Nâzım Hikmet'ten "Bahri Hazer" şiirini dinledikten sonra şairle ilgili düşünceleri değişir (Sertel, 2015, s. 114). Zekeriya Sertel, aynı ideolojik görüşleri savunduğu Marksist yazarı, derginin editörlük görevine getirir. Nâzım Hikmet'in etkili söylemleri ve sosyal çevresi kısa sürede *Resimli Ay* dergisinin popüleritesini arttırır. Sabiha Sertel o döneme ait anılarında "Nâzım, yalnız Türk edebiyatına değil, *Resimli Ay'a* da yeni bir ruh getirdi. Bütün ilerici şairler, edipler, *Resimli Ay'da* toplandı" ifadelerini kullanır (Sertel, 1994, s. 309).

Resimli Ay dergisi, Nâzım Hikmet ve Sertel ailesi arasındaki sosyal ilişkilerin güçlenmesinde büyük rol oynar. Fütürist şair, *Resimli Ay* dergisinde Zekeriya Sertel'in de desteğini alarak Abdülhak Hamit Tarhan, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Mehmet Emin Yurdakul gibi Türk edebiyatının önemli yazar ve şairleri aleyhine *Putları Yıkıyoruz* kampanyasını başlatır. Başyazar Sertel anılarında Nâzım'ın bu avangart çıkışını anlatırken oldukça cesaretli ve istekli olduğundan söz eder:

Bir gün, Zekeriya Bey, dedi, Ben edebiyat ve sanatta kilit noktalarını tutmuş olan sahte şöhretleri yıkmak, onların yeni sanata kapadıkları yolu açmak istiyorum. Bu putları yıkmak için bir kampanya açsak nasıl olur? Ben bu kampanyayı idare etmeye hazırım (Sertel, 2016, s. 183).

Putları Yıkıyoruz kampanyası dönemin gelenekçi şair ve yazarları arasında çok ciddi tartışmalara sebep olur. Tartışma zamanla geleneği ve millî olanı savunan yazarlarla avangartlığı ve yeniliği savunan yazarlar arasındaki mücadeleye döner. Başlangıçta kültür ve sanat dergisi olan *Resimli Ay*, Nâzım Hikmet, Vâlâ Nureddin, Sabahattin Ali, Suat Derviş gibi bazı Marksist yazarların politik söylemleriyle siyasallaşır. Dergi hakkında takipler başlar ve davalar açılır. Ortaklar arasındaki anlaşmazlıklar büyüyünce yazar kadrosu arasında kopmalar olur. Ocak 1931 yılında son sayısı çıkan dergi, 1936 yılında tekrar yayınlanmaya başlar. Fakat eski popüleritesini tekrar yakalayamadığı için aynı yıl içinde kapanır (Değirmenci, 1996: 8).

Nâzım Hikmet ve Sertel ailesi arasındaki fikir ve eylem birlikteliği dergi kadrosu dağıldıktan sonra da devam eder. Sertel, Nâzım'ı Bursa hapisanesinde ziyaret ettiğini, hapisaneden çıkması için yurtdışında kampanyalar düzenlediğini; dergilerde onun politik

görüşlerini savunan yazılar kaleme aldığını, Berlin'de kendisiyle görüştüğünü; Nâzım'ın da kendilerini Viyana'daki evlerinde ziyaret ettiğini anlatır (Sertel, 2015, s. 113-114). Sabiha Sertel'in kızı Yıldız Sertel de aile dostları Nâzım Hikmet'in kendilerine olan yakınlığını şu cümlelerle anlatır:

Annem, özellikle sabahları, güzel çiçekli kimonolarıyla dolaşır, ev işinden yorulunca, bu geniş koltuklardan birine oturur, sigarasını yakar ve bize yüksek sesle şiir okurdu. Bunlar, Nâzım Hikmet'in şiirleriydi. "Jokond ile Siya-u", "835 Satır", "Varan Üç" o zaman yeni çıkmış kitaplardı. Bu kitapları beraber okur ve hatta ezberlerdik. Bizim edebiyat eğitimimiz böyle başladı desem yalan olmaz. Haftada en az bir akşam, Resimli Ay yazarları evimizde toplanır çeşitli tartışmalar yaparlardı: Edebiyat, sanat, felsefe, siyaset, ne isterseniz. Ben henüz yedi yaşındaydım, tartışmaları anladığım kadar anlıyordum. Ancak, yaşam büyüdükçe bu okulun önemi arttı (Sertel, 1994, s. 157).

Yıldız Sertel'in hatıralarından anlaşıldığına göre annesi, Nâzım Hikmet hayranıdır. Nâzım'ın şiirlerini her gün eşine ve çocuklarına okumaktadır. Nâzım Hikmet okumaları doğal olarak gazeteci-yazarın dil ve üslubuna, sanat anlayışına ve politik görüşlerine yansır.

Türk basın hayatının popüler gazetecileri arasında bulunan Sabiha Sertel, *Resimli Ay* dergisinin kapatılmasından sonra yayım faaliyetlerine hiç ara vermez. İsmiyle özdeşleşen *Tan* gazetesini 1936 yılında yayımlar. Araştırma kapsamında olan *Çitra Roy ile Babası* romanını *Tan* gazetesi matbaasında basar. *Tan* gazetesi de yayım politikasından dolayı hem hükûmetin hem de muhafazakâr kesimin tepkisini çeker. "1945 yılına gelindiğinde matbaa binası bir grup öğrencinin saldırısına uğrar. Saldırının ardından gözaltına alınan Sabiha Sertel, 4 ay cezaevinde kaldıktan sonra beraat eder"(Karadağ vd, 2015, s. 101). Haklarında soruşturma ve takip başlatılan Sertel ailesi, 1950 yılında ülkeyi terk eder. Uzun yıllar sürgün hayatı yaşayan aile, 1952 yılından itibaren Roma, Paris ve Viyana'da; 1962 yılından 1969 yılına kadar da Azerbaycan'ın Bakü kentinde bulunur. Sabiha Sertel, 1968 yılında Bakü'de akciğer kanserinden ölür. Mezarı da bu kenttedir. Zakeriya Sertel ise eşinin ölümünden sonra Paris'e döner. Komünist yazar, eşi Sabiha Sertel ve yakın arkadaşı Nâzım Hikmet gibi yurt dışında (Paris, 1980) ölür (Özdemir, 2012, s. 212).

Nâzım Hikmet gibi siyasî görüşlerinden dolayı ülkesini terk eden Sabiha Sertel'in bilinen tek romanı *Çitra Roy ile Babası* romanıdır. Toplumcu-gerçekçi çizgide kaleme aldığı romanında Nâzım Hikmet'in politik görüşlerini ve söylem özelliklerini görmek mümkündür. İngiliz emperyalizmi altında Hintli gençlerin bağımsızlık mücadelesini anlatan roman, Nâzım Hikmet'in *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?* şiiriyle aynı izlek ve anlatım özelliklerini taşımaktadır. Sabiha Sertel romanın ön sözünde şu açıklamalarda bulunur:

Çitra Roy'la babası, Hindistan'ın içtimaî hayatını gösteren bir roman değildir. Bu romanın tezi, Hindistan'ın İngiliz emperyalizmine karşı duyduğu isyanları ve kaynaşmalarını göstermektir. Hindistan'ın içtimaî hayatına uymayacak bazı münferit hataların olması pek mümkündür. Hindistan'da yaşamadıkça mahallî renkleri vermeğe imkân yoktur. Fakat hâdiseler hayatın içinden, hakikî vak'alardan, reel hareketlerden alındığı için, bu romanda kaynayan Hindistan'ı görmek mümkündür (Sertel, 1936, s. 3).

Yazar, romanın sonunda merkezi kahramanın taşıdığı simgesel değere değinir. Sita Lâl, yazarın romana dâhil ettiği simgesel bir kahramandır. Girni-Kamgar sendikasının lideri olan Sita Lâl, bağımsızlık mücadelesinin sözcüsüdür. Sertel, yaşayan bir adama kendisinin benimsemeyeceği fikirleri söyletmeye hakkı olmadığı için, kurmacasına Sita Lâl'i dâhil etmiştir (Sertel, 1936, s. 189).

Romandaki vaka örgüsü, reel tarihî kaynaklarla örtüşmektedir. Stratejik önemi, yeraltı kaynakları ve doğa zenginlikleriyle birçok emperyalist devletin ilgisini çeken Hindistan, uzun yıllar İngiliz sömürgesi altında kalır. İngilizler, Hindistan'ı öncelikle ticaret şirketleriyle sömürmeye başlar. İngiliz iş adamları Hindistan'ın ekonomik kaynaklarından yararlanmak için 1600 yılında *Doğu Hindistan Şirketi*'ni kurarlar. Şirket, kısa sürede Asya Bölgesi'nin en

güçlü ticarî sektörü hâline gelir. Hindistan ekonomisini yönetecek ve yönlendirecek potansiyele sahip olan şirket, zamanla hâkimiyet alanını askerî ve siyasî alanlara kadar genişletir. Bölgedeki asker sayısını 320.000'e çıkararak şirket, ticarî ve siyasî ilişkiler içerisinde olduğu devletler üzerinde otoritesini arttırmış olur (Chua, 2007, s. 213-214). "XVIII. ve XIX. yüzyıllar arasındaki dönemde İngiliz İmparatorluğu'nun Hindistan'daki genişlemesi hız kazanır" (Doğan ve Erdoğan, 2017, s. 841). Fakat İngilizlerin Hindistan'daki kontrolsüz yayılma politikası, ciddi anlamda sosyal ve ekonomik krizlere neden olur. Hindistan'da 1769-1770 yılları arasında yaşanan Bengal kıtlığı, bu krizlerden biridir. Krizin temel sebebi, İngilizlerin her ne pahasına olursa olsun mümkün olan en kısa sürede en fazla servet birikimi elde etmek için kurdukları sömürü düzenidir. İngiliz hükûmeti, Hindistan üretimini, ticaretini ve paylaşım sistemini darmadağın eden siyasetleriyle krizin başaktörü olur (Bulut, 2003, s. 88). Hindistan halkı, İngilizlerin vergi sistemi altında ezilmektedir. Geleneksel vergi toplama sistemine göre Hintli köylüler, ürünlerinin beşte ikisini vergi olarak vermekteydiler. İngilizler, geleneksel vergi toplama sisteminin dışına çıkarak çiftçilerin vergilerini para olarak toplamaya başladılar. Bu vergi sistemine bağlı olarak bölgede tefecilerin sayısı ve etkileri artmış olur (Kulke ve Rothermund, 2001, s. 397).

Ağır vergiler altında ezilen Hindistan halkının trajik durumu *Çitra Roy ile Babası* romanında görülmektedir. Sertel, reel tarihi kaynaklardan farklı olarak anlatısında Hintlilerin yaşadıkları trajik hâli, metaforlardan yararlanarak yansıtmaya çalışır:

Altın mabedin önünde, çıplak ayaklı, beyaz maşlaklı, meşin yüzlü, takyeli, sarıklı Armsistar köylüleri, kadın çocuk, ihtiyar binlerce, on binlerce insan bir nehir gibi akıyor. Elleri silâhsız açlık ve ızdırabın yürüttüğü açlar ordusu, avaz avaz bağıyor: Ekmek isteriz... Vergileri ödemeyiz (Sertel, 1936, s. 33).

İngilizlerin sömürgeci politikası, sadece Hindistan ekonomisine zarar vermekle kalmaz aynı zamanda Hindistan halkının inanç ve kültürel değerlerini de yozlaştırır. Hintlilerin yaşadıkları sosyolojik, ekonomik ve siyasî sorunlar, beraberinde mevcut otoriteye karşı bağımsızlık mücadelesini başlatır. *Çitra Roy ile Babası* kurmacasında da Hindistan halkının İngiliz baskısına karşı başlattıkları "kurtuluş kavgası'na" atıflar yapılır. Romanın bir bölümünde "*Pencap'taki isyan, köylünün ağır vergilere, İngiliz sermayesinin köylerde yaptığı zulme karşı halkın ruhunda doğan bir isyandır*" ifadeleri geçmektedir (Sertel, 1936, s. 45). İngilizler, başlangıçta Hintlilerin bağımsızlık savaşını istihbarat örgütleri ve politik baskılarla sindirmeye çalışırlar. Bir dönem Hindistan'da bütün sosyal, kültürel ve siyasî faaliyetler yasaklanır. Yasağa rağmen 1919 yılında Pencap eyaletinin Amritsar şehrinde sayıları yaklaşık 10.000 kişiyi bulan Hindistanlılar geleneksel festivalleri için bir araya gelirler. Polis toplanma yasağını ihlal eden halkın üzerine ateş açar. Yüzlerce Hintlinin öldüğü ve binlercesinin yaralandığı bu olay sonucunda Hindistan halkının büyük bir kısmı kısa süreliğine de olsa sindirilmiş olur (Soy, 2014, s. 22). Baskıyla sindirilen Hindistan halkı, Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizler lehine savaşa katılırlar. Buna rağmen İngiliz hükûmetinden bekledikleri özgürlük ortamını bulamazlar. Hindistan halkı, savaş sonrasında daha fazla baskı ve şiddet görür (Chua, 2007, s. 223-224; Ferguson, 2011, s. 310). Fakat yapılan baskı ve yasaklamalar bağımsızlık mücadelesi veren Hintli direnişçilerin sayısını artırır. İngiliz sömürgesi altında ezilen işçi ve köylü sınıfın hükûmet karşıtı eylemleri de direnişçi gençlere moral verir. Hindistan'daki artan sınıf çatışmaları, direniş faaliyetleri ve ekonomik kriz, İngiliz hükûmetini olduğu kadar kamuoyunu da huzursuz eder. İngiliz siyasetçiler, yaşanan olumsuz gelişmelerden sonra Hindistan politikalarını değiştirmek zorunda kalırlar. Çünkü Hindistan kaybedildiğinde ya da artık sömürecek ve anavatana aktaracak bir değer/zenginlik üretilemez hâle geldiğinde, kendilerinin de bu durumdan son derece zarar göreceğini anlarlar. Neticede İngilizler, geç de olsa sosyal, ekonomik ve siyasal istikrarı olan Hindistan'ın kendi refah ve huzurları için ne denli önemli olduğunu idrak ederler (Bulut, 2003, s. 105). Hindistan halkının daha önce de olduğu gibi İngiliz halkına hizmet eder hâle

getirilmesi gerekmektedir. Bu sebeple XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngiliz idarecilerinin Hindistan'da uyguladıkları sömürge politikası değişir. Hindistan'da İngiliz devletine karşı köylü ve işçi sınıfın eylemlerini azaltmaya yönelik bir dizi yasal düzenleme yapılır. Özellikle siyasî alanlarda yapılan yeni düzenlemelerle Hintli aydınların ülke yönetimindeki etkinlikleri arttırılır. Bu düzenlemelerin doğal bir sonucu olarak sulh yargıcı, parlamenter, profesör, avukat gibi farklı görevlere getirilen Hintli aydınların İngiliz hükûmetine karşı sempatisi artar. Hintli parlamenter Profesör Dadabhai Naoroji bu aydınlardan biridir. Profesör Dadabhai Naoroji, 1871'de yaptığı açıklamada Hindistan'ın yeniden doğuşunun ancak İngilizlerin elinden olacağını savunur (Soy, 2014, s. 20). Hintli aydınların İngiltere lehine geliştirdikleri politik söylemler, toprakları işgal altında bulunan halkın nazarında itibar görmez. İngilizlerin yetki ve unvan vererek kendilerine bağladıkları Hintli aydınların politik söylemlerine rağmen Hindistan'da bağımsızlık mücadelesi artarak devam eder. Hinduların lideri Mahatma Ghandi başta olmak üzere Hintli aydınların mücadeleye destek vermeleriyle Hindistan halkı 1947 yılında bağımsızlığına kavuşur. Hindistan, bağımsızlığa kavuştuktan sonra öteki üçüncü dünya ülkeleri gibi diktatörlüklere, askerî yönetimlere veya yabancı işgallerine sürüklenmez ve kendi gücüyle, kendi kurumlarını geliştirerek önemli bir demokrasi örneği verir. Ekonomisi önceleri tarıma dayalı olan Hindistan, sanayi devrimini tamamladıktan sonra günümüz dünyasının sanayileşmiş ilk on ülkesi arasında bulunmaktadır (Tatlılıoğlu, 2010, s. 185).

Hindistan ve İngiltere siyasetinde belirleyici rol oynayan "Gandi ve Yuvarlak Masa Toplantıları" *Çitra Roy ve Babası* romanında geçmektedir. Romanda Gandi'nin İngiliz işgaline karşı başlattığı pasif direnişe ve direniş örgütlerinin "Yuvarlak Masa Toplantılarına" şu şekilde atıf yapılmıştır:

-Gazetelerde okunacak bir şey yok ki... Yalnız Gandi'nin dönüşü.

-Gandi geldi mi?

-Keşke gelmeseydi. Yuvarlak masa iflas etti. Gandi, milliyetperverler, Nehrular hepsi İngilizlerle anlaşılabilir. Gandi silahsız mukavemetten vazgeçecektir. Ünlü liderleri sulh içinde İngilizlerle beraber yürüyecekler (Sertel, 1936, s. 153).

Kurmacada geçen "Yuvarlak Masa Toplantıları" ve "Gandi'ye" ait bilgiler, reel tarihî kaynaklarla örtüşmektedir[‡]. *Hindistan Tarihi* 'nde yer alan bilgiye göre:

Gandi'nin İkinci Yuvarlak Masa Toplantısında yer alması yaptığı fedakârlığa değmedi. İngilizler kongreye karşı muhafazakâr bir denge unsuruna kavuştuklarını ümit ettiler; bu 'dokunulmazlar'ın ayrı oy kullanma hakkı sayesinde 'böl ve yönet' politikası daha da güç kazanacaktı. Gandi'nin özellikle bu öneriye karşı politikası daha da güç kazanacaktı. Gandi özellikle bu öneriye karşı şiddetle direnmişti ancak yine de İngiliz başbakanının konunun toplumsal karar aracılığıyla halledilmesini istediği bir belgeyi imzaladı (Kulke ve Rothermund, 2001, s. 414, 415).

Metinlerarası ilişki bağlamında analiz edilen *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?* şiirinin ana teması *Çitra Roy ile Babası* romanında olduğu gibi sömürü düzenine karşı başkaldırı ve istiklâl mücadelesidir. Nâzım Hikmet, 1932 yılında yayımladığı uzun hacimli manzumesinde Hintli bir devrimcinin İngiliz emperyalizmine karşı başlattığı mücadeleyi anlatır. Anlatının ana kişisi Benerci, hayatını Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesine adanmış Hintli bir halk kahramanıdır. Marksist şair, şiirinde Benerci'nin şahsında ihanet, sadakat ve inanç

[‡] Ekonomik kaynakları ve stratejik konumuyla emperyalist devletlerin gözde ülkesi Hindistan'ın İngiliz devletiyle olan tarihsel ilişkisi Hermann Kulke ve Dietmar Rothermund'un *Hindistan Tarihi* kitabında (2001), Yücel Bulut'un *Hindistan'da İngiliz Sömürgeciliği, Oryantalizm ve William Jones* (2003); Orhan Doğan ve Ayşe Erdoğan'ın *XIX. yüzyılda İngiliz Sömürgeciliğinde Hindistan'ın Yeri ve Önemi* (2017) makalelerinde detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

kavramlarını irdeler (Pak, 2002). Komünist Partisi saflarında İngilizlere karşı mücadele eden Benerci, gizli bir toplantı sırasında tutuklanır. Toplantıya katılan altı arkadaşı sorgulandıktan sonra hapse atılır. Benerci ise partinin en aktif üyesi olmasına rağmen serbest bırakılır. Benerci'nin serbest bırakılması, arkadaşları arasında şüphe uyandırır. Liderlerini işbirlikçi ve ajan olarak suçlarlar. Dava arkadaşlarının kendisini ihanetle suçlamalarına tahammül edemeyen Benerci, bir ara intihar etmeyi düşünür. Fakat ezilen Hint halkı için yapılması gereken çok şeyler olduğuna inanır, intihardan vazgeçer. Bu arada kendisini ihbar eden kişinin istihbarat adına çalışan sevgilisi olduğunu öğrenir. İngiliz hükûmeti aleyhine faaliyet göstermeye devam eden Benerci, sonunda tutuklanarak cezaevine atılır. Hapishanede yaşadığı bütün olayları, dava arkadaşı Somadeva'ya anlatır. Somadeva, hapis arkadaşı Benerci'nin anlattıklarına inanarak ona güvenir. Benerci, dava arkadaşları arasında eski itibarına kavuşmuş olur. Ülkelerini İngiliz emperyalizminden kurtarmak isteyen gençler, Benerci'yi tekrar liderleri konumunda görmek isterler. Fakat o, artık geleceğe dair ümitlerini ve hayatın zorluklarına karşı direncini kaybetmiştir. Üstlendiği misyonu yerine getirememenin verdiği üzüntüyle bunalıma giren Benerci, sonuçta iradesine hâkim olamayarak intihar eder. Şiirin trajik bir sonla bitmesi şaşırtıcıdır. Kurmacada Benerci'nin intihar etmesiyle Nâzım Hikmet'in ideolojisinde etkili olan Rus şairi ve oyun yazarı Mayakovski'nin intiharı arasında açık bir ilişkili olduğu görülebilmektedir. Marksist ideolojinin en güçlü savunucularından olan Mayakovski, Rus Fütürizmin önde gelen şairleri arasındadır. “*Nâzım henüz genç ve acemi bir şair adayiyken yaptığı bir Moskova ziyaretinde tanır Mayakovski'yi*” (Üretmen, 2016). Hayat görüşü bakımından Rus komünizmini aynen benimsediği gibi üslubunda da Mayakovski'nin tesiri altındadır. Rus edebiyatının popüler şairi, şiirine muayyen ritmik şemaları tatbik eder (Kaplan, 1990, s. 359). Fütürist şiir estetiğinin önemli bir özelliği olan ritmik yapı, Nâzım Hikmet'in şiirlerinin de önemli bir özelliğidir. Mayakovski, Nâzım Hikmet'in sanat anlayışını olduğu kadar ideolojik görüşlerini de etkilemiştir. Üslubunu ve görüşlerini benimsediği şairin intiharından sonra “Muazzam Şair Mayakovski Neden İntihar Etti?” başlıklı bir yazı yayımlayacak kadar ona hayranlık duyar (1930, s. 28-29). Nâzım Hikmet, yazısında Mayakovski'nin Rusya'daki politik sebeplerden ve son zamanlarda içine düştüğü kaotik ruh hâlimden dolayı intihar ettiğini anlatır. Marksizmde direniş mücadelesine fayda sağlamayan örgüt üyelerinin intihar etmeleri, onurlu bir davranış olarak görülür. Nâzım Hikmet, yazısında Mayakovski'nin de onurlu bir ölümü gerçekleştirdiğini savunur. Nâzım'ın bakış açısına göre trajik intihar eyleminden sonra dünya edebiyatı büyük bir şairini kaybetmiştir. “Muazzam Şair Mayakovski Neden İntihar Etti?” başlıklı yazıyla “Benerci Kendini Niçin Öldürdü” başlıklı şiir metinlerarası ilişki bağlamında analiz edildiğinde her iki anlatı arasında Nâzım Hikmet'in psikanalitik yönünü yansıtan bulgulara ulaşılr. Anlatıların her ikisinde de başlıklardan içeriğe göndermeler yapılır.

Murat Belge, *Kitap-lık* dergisinin 2003 Aralık sayısında “Nâzım Hikmet ve Sabiha Sertel'den Hint Masalları” başlıklı bir makale yayımlamıştır. Makalede iki eser arasındaki konu benzerliğini ve Sertel'in Nâzım Hikmet'ten etkilendiğini çeşitli örneklerle ortaya koymuştur (2003, s. 36-45).

Bulgular

Benerci Kendini Niçin Öldürdü? şiiriyle *Çitra Roy ile Babası* romanının ortak teması, emperyalist İngilizlere karşı Hindistan'da başlatılan bağımsızlık mücadelesidir. Eserlerdeki ortak temanın dışında anlatılarda üslup benzerliği de görülmektedir. Eleştirmen Murat Belge,

Nâzım Hikmet ve Sabiha Sertel'den Hint Masalları başlıklı makalesinde her iki eser arasındaki üslup ilişkisi hakkında şu tespitlerde bulunur:

Nâzım Hikmet'ten dört yıl sonra, yani 1936'da, Sabiha Sertel de bir roman yayımlamıştır. Bunun adı Çitra Roy ile Babası. Kitap, Tan matbaasında basılmış; Sabiha(Zekeriya) Sertel'in yazdığı tek roman. Çitra Roy adının düşündürdüğü gibi Hindistan üstüne ve gerek temaları, gerekse bakış açısıyla Nâzım Hikmet'in Benerci'sine çok benziyor. Çıkış noktasının, esin kaynağının o olduğu söylenebilir. Üslubunda da belirgin Nâzım Hikmet etkileri görülüyor. "-sen söylemesen, ben söylemesem, Sita söylemese, bu milyonla halk hakikati ne zaman öğrenir?" sözlerinin kaynağı yeterince açık. Gene bunun gibi tren takırtısından anlam çıkarması: "tekerlekler raylara, raylar vagonlara dert yapıyorlar: Yine mi bu iş? Yine mi bu iş," kısmı çok daha acemi olmakla birlikte, Nâzım'ın "Meh-met-çik" "meh-met'li" dizisinin yankısı gibi. "sefaleti eritenlerin sözü" gibi bir söz, "Güneşi İçenlerin Türküsü" üslubuna çok yakın. "Çitra Roy iki yanındaki iki dağ gibi yükselen kitapların arasına başını sokmuş, kâinatın, beşerin tekâmülünü idare eden kanunların sırrını arıyor." cümlesi de Nâzım'ın burnundan düşmüş olabilir. "Bingal'in ıssız ormanlarında, şehrin gözünden uzak beş adam, Bu kavganın beş adamı konuşuyor, hazırlıyor, hazırlanıyor." cümlesi de çok tanıdık ve romandan çok Nâzım'vari "deklamasyon" yapan şiire yakın (2003, s. 38).

Eleştirmen Murat Belge, metinler karşılaştırmalı metin tahlil çalışmasında her iki eser arasındaki üslup ve tema benzerliklerini örneklendirerek Sertel'in Nâzım Hikmet'i taklit ettiğini belirtmektedir. Belge'nin tespitlerinin dışında eserlerde Sertel'in Nâzım Hikmet'i taklit ettiğine dair farklı örnekler de tespit edilmiştir.

Hindistan halkının bağımsızlık mücadelesini kontrol altına almaya çalışan "İntellicent Servis" İngilizlerin 1909 yılında kurdukları bir istihbarat servsidir (Özgenç, 2018, s. 50). İngiliz devletinin çıkarlarını korumak üzere kurulan "İntellicent Servisi" halk hareketlerinin bastırılmasında, hükûmet aleyhine eylem hazırlığında olan Hintli gençlerin öldürülmesi ve tutuklanmasında önemli görevler üstlenmiştir. Her iki eserde de İngiliz istihbarat servisine göndermeler yapılmıştır.

Benerci söz söylüyor:

— Bize karşı

İntellicent servis
kendine mahsus...

— Sus.

Bir tıkırtı var.

Döndü başlar

kapıya.

— Sana öyle gelmiş.

Devam ediyorum arkadaşlar:

İntellicent servis

kendine mahsus... (B.K.N.Ö. , s. 20).

Herifin

Mavi gözleri çipil çipil

Suratı çilliydi.

İntellicent'ten olduğu belliydi. (B.K.N.Ö. , s. 25).

Düşündüklerimizi bile kontrol ediyorlar. Hepimizin kafamızın içinde bir İntelligen Service var.

Bu muazzam kuvvetin karşısında söylemenin ne faydası var? (Ç.R.İ.B. , s. 15-16).

İki eserde de tutuklanan Hintli gençler, dava arkadaşlarının kendilerini ele verdiklerini ve bağımsızlık mücadelesine ihanet ettiklerini düşünürler. Şiirde "satma-satılma" ifadeleri geçmektedir. Şiirde İngiliz istihbaratı adına çalışan kişi Benerci'nin sevgilisidir. Dolayısıyla

kendi halkına ihanet etmiş; dostlarını menfaatleri uğruna satmıştır. Romanda ise Profesör Roy, kızını bağımsızlık mücadelesi veren gençlerden korumak için İngiliz polisiyle işbirliği yapar ve grev düzenlemek için hazırlanan gizli afişleri polise teslim eder. Bu durumun farkında olmayan gençler, Çitra Roy’un güvenilmez biri olduğuna inanır ve onu gruba dâhil ettiği için Sita Lal’e serzenişte bulunurlar. Arkadaşları Çitra Roy’un “kavgaya arkadaşlarımı düşmana sattığımı” düşünseler de aslında Hindistan halkının bağımsızlık mücadelesine ihanet eden kişi Çitra Roy’un babası Profesör Roy Dranat’tır.

Benerci, sus.
Rüzgâr...
Arkadaşlar
Intelicent servis...
Sııııı...
Söndürün...
Dışarı bakacağım...
Karanlık...
Aralandı pencere.
Ay ışığı
parlıyan enli bir kılıç gibi keserek karanlığı
düştü yere.
-Ne var?
-Sııııııııııı!
Dışarda polis.
Lambaları sönmüş iki otomobil,
Ve bir sürü motosiklet...
-Satıldık...
-Evet... (B.K.N.Ö. , s. 21).

Bu ihtimal Çitra’nın kafasına pek uygun geliyor. Fakat böyle bir müracaat ve böyle bir af, onu provokatör mevkiine indirmeyi mi? Neden, niçin mahkemeye sevk edilmediğini Sitay’a, arkadaşlarına nasıl izah edebilir... (Ç.R.İ.B., s. 162); Milyonla insanın kanı kaynadığı bir kavgada beni hırsız, arkadaşlarının sırrını çalan kavgaya arkadaşlarını düşmana satan bir provokatör mevkiine indirdin (Ç.R.İ.B. , s. 167).

Sömürgeye karşı savaşan Hintli gençler, İngiliz polislerine yakalanmamak için toplantılarını gece vakti ve şehir merkezine uzak ormanlık alanlarda ve terk edilmiş tarlalarda yaparlar. Halkı örgütlemeye çalışan Hintli gençlerin yakalanma endişesi, her iki eserde de hissedilmektedir.

KALKÜTA şehrine civar,
Bir çay tarlası gördü.
Tarlanın dışında duvar.
İçinde bir ev.
Gece saat: 2... (B.K.N.Ö. , s. 19).
Üç amele, iki köylü, bir muallim ve Benerci,
Yani ceman yekûn:
Yedi Kalküta delikanlısı, yedi inkılâp genci... (B.K.N.Ö. , s. 20).
Bir ay birbirimizi görmeyeceğiz. Ayın beşinde ormanda buluşuruz.(B.K.N.Ö.,s. 39).

İngiliz inhisarcı sermayesinin nasılsa baltalayamadığı, müstemleke haritasının içine sokamadığı bu vahşi ormanda, şehrin gözünden kaçan beş adam; ağaçların arasındaki kayaların üzerine oturmuş konuşuyorlar. (Ç.R.İ.B. , s. 60); Tarlalar emindir, tarlalar sessizdir. O sessizlikten bile şüphe eder gibi,

ayaklarının ucuna basarak yürüyor. (Ç.R.İ.B. , s. 107); Gece saat iki. Pamuk tarlaları bembeyaz, kar gibi beyaz. Ay ışığında gümüşten bir deniz gibi uzanıp gidiyor. Köy sokaklarında polisler geziyor. Köpekler bağıyor. Köpekler kızıyor. (Ç.R.İ.B. , s. 115).

Hindistan'ın kurtuluşu için savaşıyan gençler, İngiliz istihbarat servisinin takipleri sonucunda yakalanarak hapse atılırlar. Mahkeme sonucunda şiir kahramanı Benerci, roman kahramanı Çitra Roy dışında bağımsızlık mücadelesi veren bütün Hintli gençler cezalandırılır. Hükümlü gençler, dava arkadaşlarının kendilerine ihanet ettiklerini düşünürler. Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesine ihanet eden Benerci ise suçluluk psikolojisi yaşamaktadır. Karmaşık ve çelişkili bir ruh hâli yaşayan Hintli genç, kısa bir süre sonra intihar eder. Çitra Roy da tutuklanan arkadaşlarını yalnız bıraktığı için suçluluk psikolojisine girmiştir. Aslında genç kız, profesör babasının İngilizlerle yaptığı iş birliğinin karşılığında serbest bırakılmıştır. İç dünyasında tezatlar yaşayan Çitra Roy da Nâzım Hikmet'in anlatısındaki Benerci gibi hapisten çıktıktan sonra trenden atlayarak intihar eder.

Yedi kişiden mürekkep olan komite azalarından altısı yakında adliyeye verileceklerdir. Yalnız, ilk istintak neticesinde, gene komite azasından, Benerci isimli bir genç tahliye olunmuştur..." (B.K.N.Ö. , s. 22).

İki, A:
Benerci riyaset ederken gizli bir içtimaa
altı yoldaşıyla yakalanıyor.

İki, B:
Fakat meçhul bir sebebe
binaen,
yoldaşlarının mevkuf bulunmasına rağmen,
Benerci tahliye edilmiştir.

İki, C:
Bence, yani romanın muharrirince
olduğu kadar,
Benerci için de bu tahliye keyfiyeti
siniri, ruhu, kemiği, eti
kemiren bir esrardır, iki gözüm,
serapa esrar... (B.K.N.Ö. , s. 24).

Bingal işçileri ve köylü fırkası katibi umumisi, umum Hindistan kongre reisi Muzaffer Ahmet, müebbed küreğe Girni Kamgar ünyon reisi Sita Lal, Ange, Gate, Joklekar, Nimlekâr, Splatt on iki ağır hapse, Bradley, Mirajkar, Usmani on sene ağır hapse mahkum edilmiştir (Ç.R.İ.B. , s. 175).

Miss Roy artık serbestsiniz. Beraat eden mazlumları, şahitleri götürecek tren yarın sabah hareket ediyor. Seyahatiniz için her şey hazırdır (Ç.R.İ.B. , s. 176).

Hindistanlı gençler, halkı ayaklandırmak için gizli bildirimler hazırlamaktadırlar. Anlatılarda bu bildirimler "bazı kağıtlar, Doolia kağıtları ve tomar kağıtlar" şeklinde kullanılmıştır. Hintli direnişçiler, gizledikleri kâğıtları İngiliz istihbarat servisinden saklamaya çalışırlar.

Sarılmıştık. Yok edilmesi lâzım gelen bazı kâğıtlar vardı. Vakit kazanmak için, polisin üstüne ateş açtık (B.K.N.Ö. , s. 25).

Onu da tevkif etmişler. Babam dün köyden geldi. Biz köyden döndükten sonra Doolia kâğıtları merkeze götürmüş... Bütün köy evlerine bir gecede dağıtmışlar (Ç.R.İ.B. , s. 37).

Ben yarın meçhul yerlere gideceğim. Yarın umumî grev ilân edilecek. Senden istediğim iş vereceğim bir tomar kâğıdı saklamaktır. Görünüşte küçük, fakat bence kıymeti büyük bir iş istiyorum (Ç.R.İ.B. , s. 80).

Hintli işçiler ve köylüler, emeklerinin karşılıklarını alamadıklarından dolayı sık sık protesto eylemleri ve grevler yapmaktadır. İngiliz şirketlerini ve hükûmetini protesto eden Hintlilerin eylemlerine anlatılarda yer verilmemektedir.

Dırran

drrrn

drrran...

Tiki taka frev...

Edildi ilân

Umumi grev!!!.

Kalküta grevededir (B.K.N.Ö. , s. 29).

Altın mabedin önünde, çıplak ayaklı, beyaz maşlaklı, meşin yüzlü, takkeli, sarıklı Armsistar köylüleri, kadın çocuk, ihtiyar binlerce, on binlerce insan bir nehir gibi akıyor. Elleri silâhsız açlık ve ıstırabın yürüttüğü açlar ordusu, avaz avaz bağılıyor:

-Ekmek isteriz... Vergileri ödemeyiz... (Ç.R.İ.B. , s. 33).

Hint servetinin, saltanatının haşmetinin zincirli kümeleri... Bingal kenevir işçileri grev yapıyorlar (Ç.R.İ.B. , s. 83).

Şiirde Hint kurtuluş mücadelesinin sembol ismi Benerci, romanda ise Sita Lal'dir. Sita Lal karakterinin şiirdeki karşılığı Benerci'dir. Nâzım Hikmet'in şiirdeki açıklamasına göre Somadeva, Benerci'nin en yakın arkadaşıdır. Grubun ikinci etkin adamıdır. Romandaki karşılığı da Sita Lal'in en yakın arkadaşı Dugra Das'dır. Girni Kamkar sendikasının lideri olan Sita Lal'in Çitra Roy'un fikirleri üzerinde önemli etkisi vardır. Duygusal bir ilişki yaşadığı Sita Lal'in siyasî ve felsefi düşüncelerinden etkilenen Çitra Roy, İngiliz işbirlikçisi babasının baskılarına rağmen Sita Lal'den ayrılamaz. Somadeva ve Sita Lal, anlatıların ikinci derecede kahramanlarıdır. Anlatılarda politik mesajlar Somadeva ve Sita Lal'in bakış açılarıyla verilir.

Yukarda masmavi bir hava.

Aşada bir kamyonun üstünden

Kalabalığa

Söz söylüyor en yakın arkadaşı Somadeva (B.K.N.Ö. , s. 31).

Maznun İngiliz emperyalizmine, Hint raconlarının zümrüt kabzalı tahakküm kılıçlarına baş dikmiş Girni Kamkar unionunun lideri Sita Lal (Ç.R.İ.B. , s. 4).

İngilizlerin sömürge hâline getirdikleri Hindistan'da uyguladıkları baskı ve zulüm politikası, her iki eserin ortak temasıdır. Hindistan halkının yaşadığı dramatik olaylar, reel tarihî kaynaklarla örtüşmektedir. Hindistan halkı ağır bedeller ödemelerine rağmen özgürlük mücadelelerinden vazgeçmemişlerdir. İngiliz hükûmeti, Hindistan'da uyguladıkları sert politikanın direniş hareketlerini güçlendirdiğini anlayınca Hindistan halkıyla uzlaşma yolunu tercih etmişlerdir.

Getirdim karakola kocakarıyı.

Sarı sırtından kızıl kan sızdırıp

Çekeceğim içinden ağrısı...

İkinci Polis-Sana bu işte yardım için

Kocakarıyı eski bir halı gibi

Ayaklarına sereceğim.

...

Mesela:

Uykulara kâbus gibi çökebilirim,

Tırnak sökebilirim,

Sirke damlatarak gözleri oymak,
 Domuz topu ıtlak olunan usûl,
 Velhasıl daha bin bir usülle gayeye vusûl
 Kulakların içine kurşun dökebilirim.
 Ellerin derisini eldiven gibi soymak,
 Koltuk altına kaynar sudan yeni çıkmış
 Hindi yumurtası koymak,
 Mümkündür bence... (B.K.N.Ö. , s. 36).

Jandarma onları kamçı ile ellerinden ayaklarından kan fişkırta fişkırta götürdü" (Ç.R.İ.B. , s. 26).

İhtiyar Behlil'in evinde bir beyanname bulmuşlar. İhtiyarı yakalamışlar, sopaya yatırmışlar. Saçlarından tavana asmışlar. Koltuklarının altına kızgın demir sokmuşlar. Kamçı ile bacaklarından kan fişkırta fişkırta dövmüşler, ihtiyarı azaba dayanamamış, söyleyivermiş... (Ç.R.İ.B. , s. 38).

Polisin kamçısı hepsinin vücudunu delik deşik etmiş (Ç.R.İ.B. : 38).

Eserlerde Hintli gençlere yardım eden yaşlı bir kadından söz edilmektedir. *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?* şiirinde direnişin sembol ismi Somadeva hastalanır. Hasta gence, yaşlı bir Hintli kadın bakar. Benerci, arkadaşına bakması için yaşlı kadına para vermektedir. Sertel'in anlattısında ise Rasmani Ana, İngiliz polislerinin aradıkları Hintli gençlere yardım eden yaşlı kadın karakterdir. İngiliz polisi, Hintli gençleri ele vermesi için Rasmani Ana'ya baskı yapar. Fakat cesur kadın, kamçı altında işkence görmesine rağmen Hindistan millî hareketinin bu genç üyelerini ihbar etmez.

Yine ona para getirmiştım. Bu parayı nineye verirsin yine. Her gün besleyici yemekler pişirsin. Hem, üç öğün mutlaka yemelisin, dedim (B.K.N.Ö. , s. 48).

Sen onu yalnız bırakma, nine, ben iki üç gün sonra gelirim (B.K.N.Ö. , s. 62).

Beşi de odanın ortasındaki tahta masanın etrafında, ayakta heyecanla konuşuyorlar. Rasmani ana, yerde bağdaş kurmuş, mangalda çay pişiriyor (Ç.R.İ.B. , s. 37).

Rasmani ana artık biliyor, Sita'nın nerede olduğunu değil, kamçı altında can verenlerin azabını biliyor (Ç.R.İ.B. , s. 92).

Şiirde Roy Dranat, romanda ise Mandranat Roy karakterleri, Hindistan'da komünizm hareketinin kurucusu olarak bilinen Manabendra Nath Roy'a (1887–1954) göndermede bulunmaktadır. Manabendra Nath Roy, bir dönem işgal güçlerine karşı Hindistan halk hareketlerini destekler. Moskova'da bulunduğu dönemde komünist lider Vladimir İlyiç Lenin'in (1870-1924) politik desteğini alır. Komünist Enternasyonall'in (Comintern) yönetim kurulunda çalışır. 1929'da Sovyet lideri Joseph Stalin'in (1879-1953) politikaları yüzünden Rusya'dan ayrılarak Hindistan'a döner. Hindistan'da İngilizler tarafından tutuklanarak hapse atılır. Birkaç yıl sonra serbest bırakılan Roy, Hindistan'da siyasî faaliyetlerine devam eder. Hindistan Ulusal Kongresi'nde görev alır. Kongre'de Hint halkının İkinci Dünya Savaşı'nda İngilizlere yardım etmeleri gerektiğini savunur. Hindistan halkı 1947 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra, komünizmi terk eder ve sosyalist, liberal fikirlerin karışımı olan radikal hümanizmin savunucusu olur. Manabendra Nath Roy'un ideolojisindeki dönüşüm, Marksist ve komünist aydınlar arasında tepkiyle karşılanır (Lalitha, 2016; Chattopadhyay, 2009). Kurmacalardaki Roy karakterinin siyasal düşünceleri ve hayat macerası Manabendra Nath Roy'un düşünceleri ve yaşantısıyla örtüşmektedir. Şiirde Roy Dranat, romanda ise Mandranat Roy, başlangıçta destekledikleri Hindistan millî hareketini daha sonra çıkarları uğruna terk ederler. Her iki kurmacada da Roy karakterleri, karşıt tematik gücün arasında yer alırlar.

Roy Dranat, Benerci'nin eski bir kavga arkadaşıydı. Fakat sonra, galiba korktu, galiba sabrı tükendi ve galiba ruhunu satıp rahatı bulmak fırsatını ele geçirdi. Kavgadan ayrıldı. Şimdi Roy Dranat, İngiliz emperyalizminin emrinde, sakalsız, pelerinsiz, ve kılıçsız rahatını arayan zavallı, mustarip bir Faust'tur. N.H. (B.K.N.Ö. , s. 51).

Mandranat Roy: Boş lâf...Yeni neslin kafasına mikrop gibi giren muzır fikirler. İşte bu sakat fikirleri eken Sita Lâl'lerdir. Bunların söz ve yazı hürriyetini mutlak surette almak lâzım. Mahkemenin kararı çok isabetlidir. Hindistan'ı tek bir hareket kurtarabilir. Millî hareket (Ç.R.İ.B. , s. 20).

Filozof Roy, ilmîni, felsefesini, İngiliz emperyalizmine uşak yapan, insanlığı kendi istiklâlinin başına inecek topuza köprü yapan büyük adam, korkak bir maymun gibi omuzları içinde, yerlerde sürünen bir köstebek gibi şahsiyeti yerlerde sürünerek düşmanın yanından çıkıyor (Ç.R.İ.B. , s. 71).

İngiliz sömürgesi altında Hindistan halkının en önemli gerçeklerinden biri de yoksul halkın çektiği ekonomik zorluklardır. Anlatılarda halkın trajik hâli benzetme unsurlarıyla yansıtılır. Nâzım Hikmet, banka senetlerini boyunbağına; Sertel de emperyalist ve kapitalist İngilizleri pençeli bir ejdere benzetir.

Sökün etti tröstler.

Başlarında

Banka kavaslarının şapkası vardı (B.K.N.Ö. , s. 57).

Esham senetlerindendi boyunbağları (B.K.N.Ö. s. 58)

Beyaz pamuk yığınları içinde kaybolan bu siyah başın derdi büyüktür:

Zemindar.(vergi tahsildarı)

Toprak sahibi.

Kira.

Jandarma.

Marvari (Murabahacı)

Simsar.

-Beyaz pamuk yığınları arasına saklanan bu siyah baş, kendini, cehennem gibi yakan güneşten belki koruyabilir, fakat emperyalizmin, kapitalizmin bu altı pençeli ejderinden kurtarmaz (Ç.R.İ.B. , s. 23).

-Ne âlâ şey... On sterlin ödünç para, on beşi ödendikten sonra hâlâ kırk Sterlin borç... Zavallı köylü... (Ç.R.İ.B. , s. 26).

Anlatılarda tema benzerliği kadar üslup benzerliği de bulunmaktadır. Her iki anlatıda da Hristiyanlığa ait "*Kötülük yapana karşı koyma; sağ yanağına vurana öbür yanağını da çevir.*" söylemine yer verilmiştir. Hristiyanların kutsal kitabı Matta İncili'nde geçen bu ifadeler (5:39) "literal olarak alındığında sadece size iyilik edene değil, kötülük edene de iyilik edin gibi bir nosyonu savunmaktadır" (Aykıt, 2009: 289). Haksızlık ve zulüm karşısında halkın tepkisizliğini eleştiren Hintli gençler, böyle miskin bir felsefeyi reddederler. Şiir ve roman bu yönüyle ana kahramanların din ve inanca dair tereddütlerini yansıtmaktadır.

Mevzubahis şahıs, taş hücreye kapatıldıktan bir hafta sonra; Kayser'in hakkını Kayser'e ve Allah'ın hakkını Allaha vermeği ve sağ yanağına bir tokat atılırsa, sol yanağını çevirmeği talim etsin diye, bu İncil'i bir İngiliz misyoneri kendisine vermiş idi (B.K.N.Ö. , s. 79).

-Silâhsız mukavemet diyorsun baba. Sana tokat vuran adama, sen öteki yanağını çevirirsen o bir tokat daha vurur" (Ç.R.İ.B. , s. 21).

Çitra, suratına tokat vurana öteki yanağını çeviren miskin felsefenin kızı değildir (Ç.R.İ.B. , s. 58).

Nâzım Hikmet'in fütürizm etkisiyle kaleme aldığı şiirlerinin en önemli özelliği muhtevayla üslup arasındaki uyumluluktur. Ses ve hareket taklidi, onun şiirlerinin başlıca hususiyetidir (Kaplan, 1990:347). Hayata bakış açısını, üslubunu ve ideolojisini yansıtan *Makinalaşmak* şiirinde olduğu gibi *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?* şiirinde de eylemleri dilin

Ve Ben işte sağım!..
 Anladım ki şunu.....
 Çıkardım namludan kurşunu,
 onu dehşetli güzel günlere saklayacağım... (B.K.N.Ö. , s. 45).

Kavgada
 kendi kendini öldüren
 lanetli bir
 cenazedir
 benim için:
 Ölüsüne
 ellerimiz
 dokunamaz.
 Arkasından
 matem marşı
 okunamaz (B.K.N.Ö. , s. 87).

Çitra, fildişi kutudan kızının sırrını çalan baba gibi, etle deriden yapılmış kutunun içinden bir can, kendi canını çalıyor, Benn'in emrile dönen tekerleklerle teslim ediyor...Çitra demir tekerleklerin çiğnediği kanlar içinde yatan vücuduyla ispat edilemeyen cürmünün hesabını, cevabını veriyor (Sertel, 1936, s. 186-187).

Benerci'nin ve Çitra Roy'un intihar eylemi, anlatılardaki iç gerilimi arttırır. Her iki eserde de trajik son, kahramanların mekânı terk etme psikolojisinden kaynaklanır. Arkadaşları tutuklanırken kendilerinin serbest bırakılması idealist gençleri bunalıma sokmuştur. Hindistan'ın özgürlük mücadelesinde bedel ödemediklerini ve dava arkadaşlarını yalnız bıraktıklarını düşünen direnişçi gençler, yaşadıkları kaotik ruh hâlimden kurtulamayarak intihar ederler.

Sonuç

Nâzım Hikmet'in Türk edebiyatında önemli bir karşılığı vardır. Marksist, Leninist, komünist ve sosyalist birçok şair ve yazarın anlatılarında Nâzım Hikmet etkisini görmek mümkündür.

Türk edebiyatında Nâzım Hikmet'in şiirlerinden esinlenerek eserler kaleme alan çok sayıda şair ve yazar bulunmaktadır. Daha çok toplumcu-gerçekçi şair ve yazarların kaleme aldıkları bu eserler, Nâzım Hikmet'in şiirleriyle karşılaştırıldığında aralarında üslup ve izlek benzerlikleri tespit edilebilmektedir. Gazeteci yazar Sabiha Sertel'in *Çitra Roy ile Babası* romanı, bu özelliklere sahip sıra dışı bir romandır. Cumhuriyetin ilk yıllarında basılan eser, Nâzım Hikmet'in *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?* şiiriyle ortak özellikler taşımaktadır. Her iki eserin de ana izleği, İngiliz emperyalizmi altında ezilen Hindistan halkının bağımsızlık mücadelesidir. Eserler arasında birbirine çok benzer sentaks ve fonetik özellikler de bulunmaktadır. *Benerci Kendini Niçin Öldürdü* (1932) şiirinin *Çitra Roy ile Babası* (1936) romanını etkilediği anlaşılmaktadır. Metinlerarası ilişki bağlamında değerlendirilen eserlerin türleri farklı olmakla birlikte konuları, kahramanları, dil ve üslup özellikleri benzerdir.

Sosyal bilimlerde emperyalist, işgalci, baskıcı güçlere karşı "örgütlenme", "direnme" ve "mücadele etme" evrensel bir konudur. Gerek Nâzım Hikmet, gerekse Sabiha Sertel anlatılarında, ezilen Hindistan halkının bağımsızlık mücadelesi gibi her toplumu ilgilendiren evrensel bir konuyla ilgilenmişlerdir. İngilizler, 15 Ağustos 1947 tarihinde Hindistan halkına bağımsızlık hakkı tanımışlardır. Dolayısıyla Nâzım Hikmet ve Sabiha Sertel'in yaşadıkları dönem, Hindistan halkının bağımsızlık mücadelesi yaptığı dönemle örtüşmektedir. Yabancı kahramanlar üzerine kurgulanan anlatılarda iki tematik karşıt güç bulunmaktadır. Bunlardan birincisi sömüren İngilizler ve onlara destek veren Hintli aydınlar; ikincisi ise sömürge otoritesi altında ezilen Hintli halk sınıfıdır. Her iki yazar da söylemlerinde Hindistan halk hareketini desteklemektedirler.

Yazarların Hindistan gibi Türkiye sınırlarının çok uzağında bir halk hareketiyle ilgili edebî eser kaleme almaları, sadece konunun evrenselliğinden kaynaklanmaz. Sabiha Sertel ve Nâzım Hikmet'in yaşantıları ve ideolojileri de eserlerin kaleme alınmasında etkili olmuştur. Rus komünizmini destekleyen her iki yazar, İngiliz emperyalizmine karşı oldukları kadar Türk devletinin resmî ideolojisine de karşıydılar. Onlar da kurmaca kahramanları gibi mevcut otoriter rejime karşı ihtilal ve direniş faaliyetlerinde bulunurlar. Cumhuriyet rejimine aykırı örgüt faaliyetlerinden dolayı takibe alınan Marksist yazarlar, tıpkı kurmaca kahramanları gibi mahkemelerde sorgulanıp hapse atılırlar. Nâzım Hikmet'in şiirinde ihtilalci başkahraman Benerci erkek, Sabiha Sertel'in romanında ise Çitra kadındır. Anlatılardaki başkahramanların cinsiyetleri şair ve yazarın cinsiyetleriyle ve idolojik görüşleriyle örtüşmektedir. Dolayısıyla eserler, yazarların psikanalitik yönlerini yansıtmaktadır. Yazar ve kahramanların hayat maceraları ve ideolojileri arasındaki benzerlikler şu sonucu ortaya çıkarmaktadır: *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?* şiiri Nâzım Hikmet'in; *Çitra Roy ile Babası* romanı da Sabiha Sertel'in hayat hikâyesinden izler taşımaktadır. Yazarların Hindistan'daki direniş hareketiyle ilgilenmeleri önemli ölçüde hayat hikâyeleri ve politik görüşleriyle ilgilidir.

Her iki Marksist yazarın eserlerinde olduğu kadar hayat hikâyelerinde de ortak noktalar bulunmaktadır. Nâzım Hikmet, 1902 yılında Selanik'te doğar; 1963 yılında Moskova'da ölür. Sabiha Sertel de Selanik doğumludur (1895). Nâzım Hikmet gibi o da bir süre Moskova'da komünist faaliyetlerde bulunur. 1968 yılında Moskova'dan ayrılarak Bakü'ye gelir ve aynı yılda orada ölür. Sertel, aynı ideolojik görüşleri benimsediği Nâzım Hikmet gibi çalkantılı ve sıra dışı bir hayat yaşar. *Resimli Ay* dergisini yayınladığı dönemde tanıştığı Nâzım Hikmet'e olan hayranlığını üslubuna açıkça yansıtır. Romanında kullandığı ses ve kelime tekrarlarına dayalı ritmik dil ve devrik cümle yapısı Nâzım Hikmet'in şiir diliyle ilişkilidir. Şairlik yönü olmayan yazarın anlatım tarzından ve içeriğinden etkilendiği *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?* şiiriyle aynı temada ve benzer üslupta kaleme aldığı *Çitra Roy ile Babası* romanı, Nâzım Hikmet'in etkisinde kaldığını açıkça göstermektedir.

Türk edebiyatında Nâzım Hikmet'in şiirlerinin toplumcu gerçekçi yazar ve şairler üzerindeki etkisini ortaya koyacak çok sayıda eser bulunmaktadır. Karşılaştırmalı edebiyat alanında yapılacak çalışmalar, Marksist yazar ve şairler üzerinde Nâzım Hikmet'in etkisini çok daha farklı yönleriyle ortaya çıkaracaktır.

Kaynakça

- Aykıt, D.A. (2009). Sağ yanağına tokat atmayı düşünene haklı savaş aç, Milel ve Nihal İnanç, *Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*. C. 6, (2),287-321.
- Aktulum, K. (2014). *Metinlerarası ilişkiler*. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Belge, M. (2003, Aralık). Nâzım Hikmet ve Sabiha Sertel'den Hint masalları. *Kitaplık Dergisi*, 67, 36-45.
- Bulut, F. (2018). Metinlerarasılık kavramının kavramsal çerçevesi. *Edebi Eleştiri Dergisi*. C.II. I.1-18.
- Bulut, Y.(2003). Hindistan'da İngiliz sömürgeciliği, oryantalizm ve William Jones. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 6, 71-106.
- Chattopadhyay, K. (2009). Roy, Manabendra Nath (1887–1954). *International Encyclopedia of Revolution and Protest*, 6, 28-76.
- Chua, A. (2007). *Day of empire: how hyperpowers rise to global dominance - and why they fall*. New York: Doubleday Publishing.

- Değirmenci, U. (1996). *Resimli Ay mecmuası*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Doğan, O. & Erdoğan A. (2017). XIX yüzyılda İngiliz sömürgeciliğinde Hindistan'ın yeri ve Önemi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16 (3), 839-847.
- Encyclopaedia Britannica Editörleri (12.06.2017). *Manabendra Nath Roy*. Erişim tarihi: 04.08.2018, <https://www.britannica.com/biography/Manabendra-Nath-Roy#accordion-article-history>.
- Ferguson, N. (2011). *İmparatorluk: Britanya'nın modern dünyayı biçimlendirışı*. (N. Elhüseyni, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kaplan, M. (1990). *Cumhuriyet devri Türk şiiri II*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karadağ, A. B. - Bozkurt E. & Alimen N. (2015, Nisan). Çeviri ve yönlendirme: Sabiha ve Zekeriya Sertel'in çeviri çocuk edebiyatı eserleri, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2, 93-112.
- Kolcu, A. İ. (2011). *Edebiyat kuramları*. Erzurum: Salkımsöğüt Dizgievi.
- Korkmaz, F. (2017). Metinlerarası ilişkilerin klasik retorikteki kökeni üzerine bir araştırma. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, *Gelenek ve Postmodernizm Özel Sayısı*, 3, 71-88.
- Korkmaz, R. Argunşah, H. (2014). *Yeni Türk edebiyatı el kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kulke, H. ve Rothermund D. (2001). *Hindistan tarihi*. (M. Günay, Çev.) Ankara: İmge Yayınevi.
- Lalitha, S. (2016). M. N. Roy - Father of Indian Communism. *Imperial Journal of Interdisciplinary Research (IJIR)*, 2, 283-286.
- Özgenç, M. (2018). On the Baghdad road: On the trail of W. J. Childs a study in British near eastern Intelligence and historical analysis c. 1900-1930. *Tarih Kritik*, (4) ,2 *History Critique* 2, 48-53.
- Ran, N. H. (2017). *Benerci kendini niçin öldürdü?* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ran, N. H. (1930). Muazzam şair Mayakovski neden intihar etti? *Resimli Ay*, 7, 28-29.
- Sertel, S. (1936). *Çitra Roy ile babası*. İstanbul: Tan Matbaası.
- Sertel, S. (2015). *Roman gibi*. İstanbul: Can Yayınları.
- Sertel, Y. (1994). *Annem: Sabiha Sertel kimdi, neler yazdı?* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sertel, Z. (2016). *Mavi gözlü dev*. İstanbul: Can Yayınları.
- Soy, H. B. (2014). Satılık imparatorluk: Britanya İmparatorluğu'nun tasfiyesi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 7-32.
- Pak, Şehnaz, (2002) *Kavganın dışında kalmak*. Erişim tarihi: 04.08.2018, <http://www.radikal.com.tr/kultur/kavganin-disinda-kalmak-628115/>.
- Tatlıhoğlu, D. (2010) Hindistan'daki tarihi ve dini yapıya sosyolojik bir bakış. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 46, 185-207.
- Özdemir, A.U. (2012). İkinci dünya savaşı yıllarında Serteller ve Tan gazetesi (1939-1945). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 49, 179-216.

Üretmen, P. K. (2016). *Muazzam şair Mayakofski neden intihar etti?* Erişim tarihi: 04.08.2018, <http://www.edebiyathaber.net/muazzam-sair-mayakofski-neden-intihar-etti-pinar-k-uretmen/>.

Yaraman, A. (2010). *Biyografya 9: Sabiha Sertel*. İstanbul: Kültür Kitapevi
